

BÁO CHÍ CÔNG GIÁO Ở BẮC KỲ TRƯỚC NĂM 1945 - MỘT NGUỒN SỬ LIỆU ĐÁNG CHÚ Ý

DƯƠNG THỊ THÙY LINH^(*)

Đặt vấn đề

Nếu tính từ thời điểm xuất hiện tờ báo tiếng Việt đầu tiên tại Hà Nội (năm 1905 với tờ *Đại Việt tân báo*) thì lịch sử báo chí Bắc Kỳ tính đến nay đã trên 100 năm. Hơn một thế kỷ tồn tại, báo chí là nguồn tư liệu phong phú, mang những sắc thái riêng và từng bước trưởng thành của nó gắn chặt với những thăng trầm của lịch sử dân tộc. Trong dòng chảy của báo chí Bắc Kỳ, mảng báo Công giáo có một lối đi riêng, thâm trầm và lặng lẽ, ít ồn ào và (có vẻ) ít được quan tâm (như các dòng báo chí khác), thậm chí có những tờ báo Công giáo khá tiêu biểu như *Trung Hòa Nhật báo*, *Hồn Công giáo* đến nay vẫn là một *khoảng trống* chưa được quan tâm nghiên cứu.

Vì là nguồn tư liệu còn mới mẻ nên báo chí Công giáo Bắc Kỳ cũng hứa hẹn mang đến những phát hiện thú vị. Chúng tôi lựa chọn thời gian nghiên cứu trước năm 1945 và chủ yếu là thời đoạn những năm 1920 (khi xuất hiện báo chí tại Bắc Kỳ) - 1945 bởi đây là một giai đoạn “*đặc biệt*” trong lịch sử Công giáo. Đó là khi lịch sử đầy người Công giáo phía Bắc trước tình thế lần đầu tiên phải “*đối diện*” và “*cọ sát*” với phong trào Cộng sản một cách trực diện nhất, chưa nói đến

việc sau năm 1945 họ buộc phải đối mặt với chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa. Tất cả những quan điểm, thái độ, mâu thuẫn, động thái chính trị này đều được thể hiện sinh động trên cơ quan ngôn luận chính thức của người Công giáo - Báo chí Công giáo. Vì vậy, nghiên cứu báo chí Công giáo Bắc Kỳ giai đoạn này sẽ hé lộ những vấn đề vô cùng hấp dẫn như: Thái độ của người Công giáo với người Cộng sản, với Chính phủ Cộng sản, với lãnh tụ Hồ Chí Minh...

1. Vài nét về báo chí Công giáo tại các địa phận Bắc Kỳ trước năm 1945

1.1. *Khái quát về “các địa phận ở xứ Bắc Kỳ” trước năm 1945*

Nếu so sánh với tờ báo Công giáo đầu tiên, tờ *Nam Kỳ địa phận* thì báo chí Công giáo Bắc Kỳ đi sau hàng thập niên, tới thập niên 20 mới xuất hiện những tờ báo Công giáo đầu tiên như tờ *Thánh giáo tuần báo Bắc Kỳ* (Phát Diệm, 1920 - 1923) và tờ *Trung Hòa nhật báo* (Hà Nội, 1923 - 1945). Giống như Nam Kỳ, trong những năm đầu tiên của lịch sử báo chí, người Công giáo Bắc Kỳ hoàn toàn chiếm ưu thế vì họ nắm trong tay chữ Quốc ngữ, kỹ thuật in ấn mới và được chính quyền thực dân bảo hộ. Với những

*. ThS., Trường Cao đẳng Nghệ thuật Hà Nội.

điều kiện thuận lợi nói trên lại nằm ở một trung tâm văn hóa, kinh tế, chính trị của cả nước, báo chí Công giáo Bắc Kỳ tuy di sau nhưng đã nhanh chóng trở thành một *trung tâm của báo chí Công giáo cả nước trước năm 1945*.

Giáo Hoàng Benoit XV đã nhận định: *“Báo chí Công giáo! Đó là một công cuộc thiết yếu đệ nhất, hãy hết sức bảo toàn lấy, và làm cho nó thịnh vượng lên. Hãy khuyến khích, tân trợ cho Báo chí Công giáo đầu phải thiết rất nhiều cũng nên cam chịu”* (Hành Động, số 1 năm 1940). Báo chí Công giáo Bắc Kỳ cũng ra đời dựa trên lý do tôn giáo chính yếu như thế. Khi Giáo hội nhận thức rất sâu sắc sức mạnh của báo chí trong truyền giáo, Giáo hội đã thành lập tại xứ Bắc Kỳ những tòa báo Công giáo đầu tiên. Những tòa báo này cũng ngay lập tức được chính quyền thực dân bảo hộ với mưu đồ chính trị riêng.

Trước năm 1945, tại Bắc Kỳ, báo chí Công giáo chỉ tập trung tại các giáo phận lớn như địa phận Bùi Chu, Phát Diệm, Hà Nội, Hải Phòng. Có thể kể tên những tờ báo tiêu biểu như:

Thánh giáo tuần báo Bắc Kỳ (Phát Diệm, 1920 - 1923)

Nam Thanh Công giáo (Nam Định, 1935 - 1939)

Đức Mẹ hằng cứu giúp (Hà Nội, 1937 - 1954)

Văn Côi tạp chí (Nam Định, 1938 - 1945)

Hành Động (Hà Nội, 1940)

Hy Vọng (Hải Phòng, 1937 - 1941)

Hồn Công giáo (Hà Nội, 1945 - 1946)

Thánh Kinh báo (Hà Nội, 1931 - 1944)

Bạn Thiếu niên (Ninh Bình, 1937 - 1939)

Trong số báo chí Công giáo Bắc Kỳ trước năm 1945 thì “*có nghề*” và “*sắc nét*” hơn cả phải kể tới hai tờ *Trung hòa nhật báo* (Hà Nội, 1923 - 1945), tờ nhật báo Công giáo đầu tiên và *Đa Minh* (Nam Định, 1939 - 1946).

Theo thống kê của GS. Đỗ Quang Hưng trong *Lịch sử báo chí Việt Nam 1865-1945*. Thời điểm trước năm 1945 Việt Nam có hơn 20 tờ báo Công giáo. Tiếp tục tra cứu tại một số thư viện và kho lưu trữ ở Hà Nội (nơi lưu trữ báo chí trước năm 1945) thì thấy các địa phận Bắc Kỳ có tới 11 tờ báo Công giáo. Chỉ cần tính về số lượng, cũng có thể khẳng định rằng Bắc Kỳ đã thực sự là một trung tâm của báo chí Công giáo của Việt Nam cho đến trước Cách mạng tháng Tám 1945.

1.1. Một số tờ báo tiêu biểu:

* **Trung Hòa nhật báo (Hà Nội, 1923 - 1945)**

Trung Hòa nhật báo là tờ nhật báo Công giáo đầu tiên tại Việt Nam. Trong suốt 22 năm tồn tại với 3.091 số báo (số đầu in ngày 8-9-1923), *Trung Hòa nhật báo* là một nguồn tư liệu đồ sộ, có nhiều giá trị khi nghiên cứu lịch sử tôn giáo và tình hình Bắc Kỳ đương thời.

Ngay từ số đầu khi vừa xuất hiện, tờ báo đã thể hiện một lối làm báo chuyên nghiệp hơn cả so với các tờ báo cùng thời với các bài xã luận khá sâu sắc, hình ảnh minh họa đẹp mắt, thông tin thời sự cập nhật. Tờ báo đã nhanh chóng thu hút được một lượng độc giả đông đảo.

Về hình thức, tờ báo từ năm 1923 đã được in khổ lớn 44x60 cm. Đến năm 1939 thì đổi sang khổ nhỏ, gồm 4 trang. Báo

ra vào thứ Tư và thứ Bảy hằng tuần. Trang số 1 thể hiện dòng chữ “TRUNG HÒA NHẬT BÁO” in đậm và sắc nét bằng cả tiếng Trung và tiếng Việt, ngay sau dưới tên báo là dòng chữ “*Giữ đức ái nhân, noi theo chân lý...*”. Tiêu ngữ này nêu tôn chỉ bất biến của tờ báo trong suốt thời gian tồn tại.

Báo có các mục chính như xã luận, việc thế giới, tin Đông Pháp, tôn giáo tân văn, văn uyển, tạp trở, quảng cáo, rao vặt... Trong đó, những bài viết giá trị nhất bàn đến những vấn đề lớn trong truyền đạo, lịch sử các ngày lễ trọng của đạo, thái độ với văn hóa, chính trị, giai cấp, phổ biến khoa học, chữ quốc ngữ, bình đẳng giới thường nằm ngay trong phần đầu tiên của trang 1, vì vậy, trang này cũng là trang quan trọng nhất trong các số báo.

Là một tờ báo được bảo hộ, ngay từ số đầu năm 1923 bài *Mấy lời ngỏ cùng bạn đọc báo*, tờ báo đã thể hiện những quan điểm chính trị rõ ràng: “Về mặt chính trị, báo Trung Hòa với chính phủ bảo hộ thì rất tỏ dạ trung thành, vì nhờ có Chính phủ bảo hộ, dân ta mới được hòa bình, mới được thịnh vượng, mới được tiến bộ mau như thế này, và chỉ có một chính phủ bảo hộ mới dắt tay dân ta lên đến cõi văn minh cực điểm được.”... “Đối với Triều đình Bản triều thì Trung Hòa cũng giữ một niềm thần tử, bên lòng luyến ái, hết dạ tôn phò”. Cũng trong số đầu năm 1923 mà chúng tôi đã may mắn có được này, tờ báo đã thể hiện rõ tôn chỉ, mục đích, những lĩnh vực mà nó quan tâm, phản ánh: “Hễ điều gì cần cho quốc dân, không cứ là về tinh thần, về trí thức, về vật chất thì Bản báo đều bàn đến cả. Bản báo bàn đến việc học vấn, việc giáo dục,

việc canh nông, việc công nghệ, việc buôn bán, cùng việc vệ sinh, nói tóm lại là tất cả mọi việc, miễn là có thể mưu cầu được hạnh phúc, tăng được trí thức, bổ được tinh thần cho dân tộc mình...”.

Nhận thấy rõ tác dụng của báo chí với truyền bá tôn giáo, Nhà Chung luôn đăng tải những bài viết quan trọng để tôn vinh Thiên Chúa, ca ngợi Đức Mẹ Maria, truyền bá thông tin về những ngày lễ trọng trong đạo, bên cạnh đó là những thông tin cập nhật về hoạt động của giáo hội và đời sống giáo dân. Tuy vậy với văn hóa dân tộc, tờ báo giữ được thái độ “trung hòa”: “Ôi một nước được gọi là nước văn minh thì phải có cái cốt tử là nền đạo đức luân lý cho thật vững, phải giầu về những cái phong hóa tốt, cái lễ thói hay; chứ không phải chỉ chuyên ở đâu cái khoa học mở mang, kinh tế rộng rãi, kĩ nghệ khôn khéo, buôn bán thịnh vượng mà đã là đủ đâu...” (Trung Hòa nhật báo, số ra ngày 12 - 9 - 1923). Rõ ràng như chính lịch sử tư tưởng của dân tộc, báo chí phản ánh sâu sắc cuộc đấu tranh giữa cái cũ và cái mới, cái truyền thống và cái mới du nhập, cái được cho là “hủ tục lạc hậu” và “văn minh, khoa học”, chúng ta thấy một số lượng không nhỏ các bài viết như thế trên *Trung Hòa nhật báo*.

Với vai trò là một kênh hữu hiệu truyền bá văn minh Phương Tây sâu rộng, tờ Trung hòa nhật báo đã rất tích cực trong việc truyền bá chữ Quốc ngữ, vận động tôn vinh người sáng lập ra chữ Quốc ngữ, phổ biến những tri thức khoa học, vệ sinh phòng bệnh... vốn rất mới mẻ với người dân An Nam khi đó. Đáng chú ý, chúng ta còn thấy rõ quan điểm của tờ báo về giới khi tờ báo hằng hải

vận động phụ nữ đi học để nâng cao dân trí, đòi quyền bình đẳng của mình trong xã hội. Như vậy, với vai trò là một “sứ giả Phương Tây”, *Trung Hòa nhật báo* ngoài vai trò truyền đạo đã làm công việc là cây cầu nối người Việt Nam với tri thức khoa học và văn minh Phương Tây.

*** Đa Minh (Nam Định, 1939 - 1946)**

Có thâm niên trong làng báo Công giáo chỉ sau *Trung Hòa nhật báo*, *Đa Minh* là một trong những tờ báo tiêu biểu cho phong cách làm báo Công giáo ở Bắc Kỳ. Di sản *Đa Minh* để lại khá đồ sộ, báo ra số đầu tiên vào ngày 1- 5- 1939 và số cuối cùng là số 179 ra ngày 1- 12- 1946. *Đa Minh* là báo bán nguyệt san, nửa tháng ra một số vào ngày 1 và 15 hằng tháng của giáo phận Bùi Chu. Báo được kiểm duyệt tại Lạc Quan, Nam Định. Chủ nhiệm tờ báo lúc đầu là Trần Quang Lịch, nhưng sang năm 1941 thì do Linh mục Trần Đức Huân chủ nhiệm.

Là báo Công giáo, nội dung chính của *Đa Minh* vẫn là giảng đạo, giảng dạy những giáo lí, giáo luật trong kinh thánh, khuyên bảo các tín đồ chăm lo hành thiện, học tập Kinh Thánh, nhớ ơn Thiên Chúa và Đức Mẹ, nỗ lực truyền đạo, “*đi khắp thế giới mà tuyên truyền Thánh giáo*” (*Đa Minh*, số 24, ngày 1- 5- 1940).

Với tính cách trí tuệ, ôn hòa vốn có của dòng tu, *Đa Minh* ngoài chuyện giảng đạo còn đề cập đến rất nhiều khía cạnh khác của đời sống văn hóa, chính trị, xã hội. Truyền bá chữ Quốc ngữ cũng là một trong những lĩnh vực báo rất quan tâm, trên số báo 151 ra ngày 15- 11- 1945 có đoạn thơ vận động giáo dân học chữ Quốc ngữ:

“*Chữ Quốc ngữ rất là trôi chảy,*

Ghi chép đâu thật đấy chẳng sai,

Đó là môn khoa học đại tài,

Văn minh đang tắt của người Việt Nam”

Trong nhiều số báo, *Đa Minh* thể hiện một cách trung hòa và tích cực thái độ đối với các giai cấp trong xã hội đặc biệt là người lao động. *Đa Minh* cũng tỏ thái độ trân trọng với văn hóa dân tộc, bài trừ mạnh mẽ các hủ tục, những biểu hiện sai lạc trong văn hóa. Đặc biệt *Đa Minh* xuất phát từ quan điểm bác ái của đạo, khi Chúa cũng là một người thợ nên luôn trân trọng những người dân lao động, khuyên giáo dân chăm chỉ, hăng say lao động. Bên cạnh đó, *Đa Minh* còn góp phần giới thiệu những tác phẩm văn học, thơ Công giáo, tiểu thuyết dịch giá trị trên mặt báo, góp phần làm phong phú đời sống tinh thần nhân dân đương thời.

Về chính trị, tờ *Đa Minh* với sự dẫn dắt của Giám mục Hồ Ngọc Cẩn sau này, đã phản ánh được nhiều sự kiện quan trọng của Giáo hội trong mối liên hệ với Nhà nước, đúng như lời nhận xét của Linh mục Nguyễn Thế Thoại “*Có lẽ trong giai đoạn 1945 – 1946, trong tờ Đa Minh, hơn ở đâu hết người ta đọc thấy tâm trạng của người Công giáo Việt Nam mong Giáo hội Việt Nam trưởng thành. Nhiều cây bút đối thoại thẳng thừng, can tấu ráo rắng với những vị liên hệ, dù là tập thể Thừa sai*”⁽¹⁾.

Ông chủ bút Minh Châu, người thật hiểu nghề báo đã nói về *Đa Minh*: “*Báo Đa Minh xuất bản, trưởng thành và hành động hoàn toàn ở nhà quê. Có lẽ đó là điều đặc sắc trong làng báo Việt Nam hiện nay và sứ mệnh của nó cũng ở trong*

1. Lm. Nguyễn Thế Thoại. *Công giáo trên quê hương Việt Nam*. Q.2, tr.355.

đám quần chúng thôn quê. Để thực hiện sứ mệnh đối với bình dân, Đa Minh chỉ là tờ báo phổ thông: Phổ thông những giáo lí cao thượng của đạo Công giáo dựa trên nền tảng Phúc Âm, phổ thông những tri thức khoa học thông thường về đời sống nhân dân, phổ thông những thời sự cần biết. Để thực hiện Đa Minh sẽ cố gắng góp chút công nhỏ mọn trong việc kiến thiết Tổ quốc trên quan điểm bình dân. Nghĩa là trình bày những phương pháp cải thiện ở thôn quê, nâng cao mức sống cả về tinh thần và vật chất.”⁽²⁾

* **Hồn Công giáo**

Hồn Công giáo là một tờ báo tương đối đặc biệt so với các tờ báo Công giáo cùng thời. Câu tiêu ngữ “*Tờ báo của người Công giáo đứng ngoài và đứng trên các đảng phái*” đã định vị khá rõ ràng quan điểm chính trị của tờ báo. Nếu ở trang đầu của các tờ báo khác ta có thể dễ dàng tìm được thông tin về chủ bút, tòa soạn, chủ nhiệm của tờ báo thì ở *Hồn Công giáo* lại hoàn toàn vắng bóng các thông tin này, lí do cho sự vắng bóng trên xuất hiện trên số báo 03 ra ngày 30/12/1945, số báo chứa nhiều thông điệp mang tính tuyên ngôn của tờ báo. Trong số báo này, trên mục *Hỏi – Đáp*, khi được hỏi “*Ai là chủ nhiệm và chủ bút của Hồn Công giáo*”, tờ báo đã trả lời: “*Bạn không cần biết họ là những ai, bao nhiêu tờ báo Công giáo khác với hàng chuỗi tên chủ nhiệm, chủ bút, quản lí, trị sự, giám đốc ... đã làm được những việc gì hay chỉ đi theo phong trào: nào liên hiệp Pháp - Nam, nào Nhật - Việt thân thiện, nào phục tòng Cộng sản. Cái tên không cần, điều cần hơn hết là làm được việc...*”

Báo ra Chủ nhật hàng tuần, mỗi số báo chỉ gồm hai trang khổ 31x49. Hiện tại các thư viện và lưu trữ ở Hà Nội chỉ giữ lại được 12 số báo. Từ nguồn tư liệu có được, qua tính toán, chúng tôi xác định số đầu của tờ báo ra khoảng tháng 12 năm 1945 và số cuối ra tháng 4 năm 1946. Chỉ với 12 tờ báo còn lại, Hồn Công giáo đã kịp định vị bản sắc của mình như một tờ báo mang đậm màu sắc chính trị, bàn tới các vấn đề vô thần – hữu thần, tư bản - vô sản, thái độ với Cộng sản, với xã hội ngoài Công giáo và thái độ với Chủ tịch Hồ Chí Minh một cách trực diện và thường xuyên nhất. Tờ báo thể hiện rõ thái độ ủng hộ Pháp, kịch liệt chống lại Việt Minh và chính phủ Cộng sản, chống lại tất cả những người Công giáo cấp tiến theo Cộng sản. Tuy vậy, đây vẫn là nguồn tư liệu cần thiết khi nghiên cứu báo chí Công giáo nói riêng và lịch sử Công giáo nói chung.

2. Báo chí Công giáo xứ Bắc Kỳ - nguồn sử liệu đáng chú ý

1.1. Một nguồn sử liệu về lịch sử Công giáo trước khi chế độ thực dân sụp đổ

Giai đoạn trước 1945, Công giáo Việt Nam vẫn ở *thời kì truyền giáo*, xu hướng “*Canh tân, nhập thế*” còn yếu kém, thêm vào đó, Vatican vẫn thực thi chính sách coi “*Chủ nghĩa Cộng sản là thứ không thể dung nạp với văn minh Kitô giáo*”. Trong hoàn cảnh này, Giáo hội rất có ý thức sử dụng báo chí làm phương tiện truyền bá giáo lí, mở rộng ảnh hưởng của đạo. Trên báo chí Công giáo giai đoạn này có nhiều bài viết bàn kĩ về công việc làm báo Công giáo, những bài

2. Đỗ Quang Hưng. *Báo chí tôn giáo ở Việt Nam trước 1945*, 1998, tr.16.

viết đưa ra nhiều ý kiến, kinh nghiệm xác đáng: “*Đã hay rằng việc truyền đạo là ở sự diễn giảng của các đấng linh mục thừa sai, nhưng đối với hiện thời, sự giảng đạo bằng báo chí đã rõ hẳn rằng rất có hiệu quả*” (Nam Thanh, số 10 năm 1936) hay như *Hành Động* cũng khẳng định: “*Trong những cách truyền giáo thời nay, có lẽ không cách truyền giáo nào hợp thời và đi sâu vào quần chúng bằng truyền giáo bằng báo chí*” (*Hành Động*, số 8 năm 1940).

Để truyền đạo, các báo đều tập trung ca ngợi Thiên Chúa: “*Đức Chúa giời là đấng cực lành, cực thánh và là đấng công bằng vô cùng. Người là đấng vô thủy vô chung, hằng có trước có sau vô cùng. Người là đấng thiêng liêng không có hình thể. Người ở khắp mọi nơi, trông thấy và thông tỏ mọi sự...*” (*Hy Vọng*, số 19 năm 1939). Từ vinh danh Thiên Chúa các báo cũng không tiếc lời ca ngợi đạo Thiên Chúa, thậm chí đôi lúc còn vinh đạo đến mức cực đoan hoặc quay sang bài xích, hạ bệ các tôn giáo khác. Phật giáo là một trong những đối tượng mà các báo Công giáo tập trung đả kích. Có thể dẫn: “*Đạo Phật người nước Nam phần nhiều cũng biết là hoang đường, vô lí cho nên lâu nay không ai tin nữa, hồ như tiêu diệt thế mà lâu nay nhiều người lại đứng lên cổ động thật là một cái hại to cho quốc dân. Than ôi! Người ta không biết suy nghĩ. Nếu đạo Phật mà hay mà thật thì từ xưa đến nay đã thấy cái gì công hiệu bởi Đạo Phật mà ra đâu, chẳng qua chỉ làm chạy phá ngục hay tô tượng đúc chuông, họ đã cho là một việc đạo đức lắm rồi tuyệt không có một việc gì công ích cho đồng bào cả*” (Nam Thanh, số 4 năm 1935), và cũng trong bài này:

“*Đến như đạo ta, nước nam cũng kể là đạo mới, mà biết bao nhiêu việc từ thiện như nhờ Cha đã thuật trong báo. Duy có một điều đáng kể hơn cả mà Cha quên chưa nói là sự sáng tạo ra chữ Quốc ngữ, sự đó thật cũng là nhờ một đấng giảng đạo lập ra, tưởng ai ai cũng biết là ích lợi tiện dụng*”. Đáng chú ý, các linh mục, giám mục thời kì này đã vận dụng uyển chuyển quan điểm của Nho giáo để thu phục giới trí thức nhằm mục đích truyền bá đạo và cũng dùng đó như một phương pháp đối trọng với đạo Phật.

Nhiều tờ báo Công giáo giai đoạn này giới thiệu lịch sử truyền đạo và đời sống đạo của người Công giáo. Trên các báo có rất nhiều tin bài về sứ mệnh truyền đạo, những sự kiện lớn của Giáo hội như đạo hội Công giáo, lễ tấn phong linh mục, lễ truyền chức, những ngày lễ lớn của đạo, lễ Quan thầy xứ đạo cũng được thường xuyên cập nhật, đưa tin bằng những tin bài, hình ảnh và tranh vẽ minh họa sống động, hấp dẫn. Một số báo như *Đa Minh*, *Nam Thanh* còn cung cấp cho người đọc những thông tin cụ thể về số giáo dân, linh mục, giám mục, danh sách những nhà thờ mới được xây dựng theo từng năm. Trên *Trung Hòa Nhật báo* còn tìm thấy những tin bài ghi chép tỉ mỉ về công cuộc sáng tạo nên chữ Quốc ngữ của giáo sĩ Đắc Lộ và những người tiên khởi, đáng chú ý bài báo còn cung cấp thông tin xác thực về những người Việt Nam đầu tiên cộng tác với Rhodes để nói lên sự đóng góp không nhỏ của chính người Việt trong công cuộc tìm ra ngôn ngữ cho dân tộc mình. Các tờ báo kể trên là nguồn tư liệu quý giá khi nghiên cứu lịch sử truyền đạo Công giáo ở Việt Nam.

1.2. Một nguồn sử liệu về phong trào yêu nước của đồng bào Công giáo.

Ra đời từ trong “ống tay áo” của chính quyền thực dân, được người Pháp bảo hộ, tạo điều kiện hoạt động cả về chính sách và vật chất nên cũng không có gì lạ khi báo Công giáo giai đoạn đầu thể hiện quan điểm thân Pháp, ủng hộ chính quyền thuộc địa. Nhiều tờ báo thường xuyên đăng các bài viết chống Cộng gay gắt như *Hy Vọng*, *Vì Chúa*. Tuy vậy đứng trong cuộc vận động Cách mạng tháng Tám 1945 báo chí Công giáo đã có một số thay đổi theo hướng tích cực, thậm chí vận động nhiệt thành cho phong trào yêu nước và cổ vũ cách mạng. Một số tờ báo như *Văn Côi*, *Đa Minh* đã chuyển hẳn sang lập trường chống Pháp, ủng hộ Việt Minh, kêu gọi vận động đồng bào Công giáo tham gia mạnh mẽ vào sự nghiệp giải phóng dân tộc.

Sự thay đổi đó rất dễ nhận thấy trên tờ *Văn Côi tạp chí*. Trước cách mạng, tờ báo này thể hiện rõ lập trường không hợp tác với Việt Minh. Tuy vậy tới năm 1945 đã thấy có sự thay đổi rõ rệt. Tờ *Văn Côi* đã dành một số lượng lớn trang, bài để đưa tin, kêu gọi mọi người tham gia xóa nạn mù chữ, vận động cho Tuần lễ Vàng, đăng các bài về mục đích chương trình của “*Việt Nam Công giáo cứu quốc hội*” - tuyên ngôn của Liên đoàn Công giáo Việt Nam. Báo cũng đưa tin về các cuộc biểu tình, chiến đấu và hi sinh của người Công giáo, cuộc chiến đấu của đồng bào Nam Bộ và những sự hiện nóng hổi khác của đất nước. Không chỉ đưa tin bài, báo còn vận dụng uy tín của Đạo để chính thức kêu gọi ủng hộ Chính phủ Việt Minh, thắt chặt thêm mối đại đoàn kết dân tộc: “*Trong lúc này, hơn khi nào*

khác, người Việt Nam cần phải thực hành câu “Nhiều điều bọc lấy giá gương, người trong một nước thì thương nhau cùng” hầu tỏ ra một tinh thần đoàn kết chặt chẽ chị em nâng và đức bác ái không bờ cõi của dân tộc độc lập như dân tộc Việt Nam mới” (Văn Côi, số 94).

Đa Minh cũng là một trong những tờ báo Công giáo hiếm hoi có điều kiện thể hiện nhiệt thành lòng yêu Tổ quốc, đóng góp tích cực trong những ngày đầu nước nhà độc lập năm 1945. Trên số báo 147 ra ngày 1- 9- 1945 là hình một ngọn đuốc tỏa sáng với dòng chữ *Việt Nam độc lập*. Trên số báo 150 là hình ảnh Tổ quốc với là cờ đỏ sao vàng và hàng chữ “*Mến Thiên Chúa, yêu Tổ quốc*”, trên số 151 ngày 15- 11- 1945 là dòng chữ “*ủng hộ cuộc kháng chiến anh dũng của đồng bào Nam bộ*” bên cạnh hàng chữ in đậm “*Cương quyết giành độc lập*”. Kèm theo đó là hàng loạt bài bình luận, thơ văn ủng hộ chính quyền non trẻ, ủng hộ quân đội và sự nghiệp đấu tranh của quân và dân ta như bài *Trong bầu không khí mới, Một ngày kháng chiến toàn quốc, kêu gọi anh em Công giáo, Những cuộc mítting biểu tình của Công giáo ủng hộ nền độc lập Việt Nam...* Trong đó bài *Bản tuyên ngôn Việt Nam Công giáo* trong số báo 151 (ngày 15 - 11-1945) có đoạn: “*Trước tình thế hiện thời, nước Việt Nam đang bị đàn áp, trong Nam bộ quân Anh, Ấn, Pháp, Nhật tàn sát đồng bào, ngoài Trung bộ và Bắc bộ cũng bị hăm dọa xâm lăng. Đứng trước tình thế nguy ngập của Tổ quốc, tất cả các đoàn thể tầng lớp nhân dân đều đứng lên chống giặc ngoại xâm, người Công giáo cũng có nhiệm vụ thiêng liêng đối với Tổ Quốc, như tất cả những người Việt Nam yêu nước khác.*

Như vậy nhiệm vụ của những người Công giáo lúc này là cứu quốc, sẵn sàng xương máu để hi sinh cho Tổ quốc...". Lịch sử dân tộc cũng đã ghi nhận: Khi Tổ quốc lâm nguy, một bộ phận không nhỏ người Công giáo đã lựa chọn đứng về phía dân tộc, đồng hành với sự nghiệp giải phóng dân tộc, thống nhất đất nước và báo chí Công giáo cũng góp một phần trong sự nghiệp đó.

2.3. Vài nét về nghệ thuật báo chí Công giáo Bắc Kỳ, so sánh với Trung Kỳ và Nam Kỳ

Về mặt hình thức, báo chí Công giáo Bắc Kỳ thể hiện khá đẹp mắt, văn phong gọn gàng, ý tứ sâu sắc, lập luận vững chắc nên dễ hấp dẫn người đọc. Một số tờ báo như *Hy Vọng*, *Văn Côi*, *Đa Minh* đã có những trang bìa riêng in màu... Trong những tờ báo Công giáo giai đoạn đầu thì tờ *Trung Hòa nhật báo* Hà Nội có nghệ thuật thể hiện chuyên nghiệp và sắc nét hơn cả. Ngay từ những số đầu, bên cạnh những bài viết mang tính phát hiện những vấn đề rất “nóng” của thời sự, chính trị và đời sống tôn giáo đương thời là những hình vẽ minh họa hấp dẫn và ảnh chụp báo chí chân thực. So với các tờ báo đương thời như *Đa Minh*, *Nam Thanh*, *Hy Vọng*, *Hành Động*... thì *Trung Hòa* có hình thức thể hiện “Tây” hơn cả với cách giật tít gây ấn tượng mạnh, thông tin được cập nhật theo từng ngày, nhiều tin bài đáp ứng đa dạng nhu cầu xã hội từ giới chức Pháp, trí thức, thanh niên đến các bà nội trợ đều có thể tìm thấy những vấn đề mình quan tâm trên *Trung Hòa*. Tuy vậy, báo chí Công giáo *không mang tính thương mại* (Nam Kỳ địa phận có số lượng độc giả mua dài hạn cũng chỉ 2000 số) nên đọc dòng báo này ta ít thấy các tin bài kiểu “giật gân”, câu khách.

So về hình thức thì cách thể hiện của báo Công giáo Bắc Kỳ còn đơn giản hơn nhiều so với các tờ báo Công giáo phía Nam như *Nam Kỳ địa phận*, và cách thức phát hành cũng không chuyên nghiệp bằng. Nhưng so về nội dung các chuyên mục và chất lượng các bài viết thì những tờ báo lớn của Bắc Kỳ như *Trung Hòa*, *Đa Minh* không hề thua kém *Nam Kỳ địa phận* hay *Vì Chúa* (Trung Kỳ).

3. Vài nhận xét trước khi tạm đóng

3.1. Báo chí Công giáo Bắc Kỳ giai đoạn trước 1945 là một khoảng trống, gần như chưa được quan tâm nghiên cứu. Việc nghiên cứu dòng báo chí này là rất cần thiết không chỉ với các nhà nghiên cứu tôn giáo mà còn với các nhà nghiên cứu lịch sử, văn hóa, vì đây là một *nguồn sử liệu quý cho việc nghiên cứu Việt Nam trước 1945*.

3.2. Báo chí Công giáo ra đời dưới sự bảo hộ của chính quyền thực dân trên cái nền chung là *báo chí thuộc địa*. Tuy vậy, đến sau thời điểm tháng 8 - 1945, một số tờ báo Công giáo tiêu biểu như *Đa Minh*, *Văn Côi* đã tham gia vào công cuộc vận động Cách mạng, có một số đóng góp cho sự nghiệp xây dựng khối đại đoàn kết dân tộc. Những tờ báo này đã có tác động đến giáo dân và không thể phủ nhận chúng đã góp phần hướng một bộ phận giáo dân đến với cách mạng.

2.3. Từ góc nhìn văn hóa, báo chí Công giáo đã là một kênh quan trọng khi truyền bá văn minh Phương Tây tới Việt Nam. Nó đã tác động (cả tích cực và tiêu cực) tới văn hóa truyền thống, làm phong phú thêm cho văn hóa dân tộc./.